

CONTROVERSIARUM

DE ECCLESIA TRIUMPHANTE

LIBER PRIMUS

DE BEATITUDINE ET CANONIZATIONE SANCTORUM.

CAPUT I.

*Argumenta hereticorum, quibus illi probare
nuntiuntur, Sanctos nondum esse beatos etc.*

Est igitur questio Prima : « Sintne piorum hominum spiritus, qui et corpore soluti sunt, et nulla purgatione agent, jam ad frenudam beatitudinem, que in clara Dei visione sita est, admissi ? » Et quidem antiquorum, et recentium hereticorum opinio fuit, animas omnes, quantumvis sanctorum hominum, usque ad ultimi iudicii diem servari in quibusdam abditi receptaculis, ubi nec Deum videant, nec beatae diei possint, nisi in spe.

Primus ex hereticis, qui hoc asservit, quantum ex auctoribus ego colligere potui, Terullianus fuit, lib. IV. in Marcionem, sic enim ait : « Eam regionem, sicut dico Abrahe, etsi non colestrem, sublimiore tamen inferi, interim refrigerium præbitur animabus justorum, donec consummatio rerum resurrectionem omnium plenitudine meritis expungat; tunc apparitura celesti promissione, quam Marcius suo vindicat quasi non a creatore promulgatam. » Id etiam habet libro de anima, duobus postremis capitibus.

Eum secutus est Vigilantius, de quo sic Hieronymus in libro contra eundem : « Ait, inquit, vel in sinu Abrahe, vel in loco refrigerii, vel subter aram Dei animas Apostorum et Martyrum consedisse, nec posse suis tumulis, et ubi voluerint, esse presentes.

Senatoriale videlicet dignitatis sunt, ut non inter homicidas teterimo carcere, sed in libera, honestaque custodia, in fortunatorum insulis, et in campis Elysii recludantur. »

Eudem errorem tribuit Guido in summa de hereticis, Armeni. In eodem versabantur Graci, ut patet ex Concio Florentino sess. I. et ex B. Thoma in opusculo VI. cap. 9. Eudem errorem habet Lutherus in prelect. in Genesim, ut Fridericus Staphylus citat in epitome trimembri Lutherane Theologiae parte 2. Eudem habet Cornelius Agricella in lib. III. de occulta Philosophia.

Eudem habet etiam Joannes Calvinus ; nam li. IV. Instit. cap. 20. §. 20. dicit, solum Christum ingressum esse Sanctuarium cœli, religio vera omnes residere in atrio, ibique expectare usque ad mundi consummationem. Et §. 24. dicit animas Sanctorum adhuc eadem fide, et charitate nobiscum esse conjunctas. Ubi autem fides est, ibi certe non est visio. Et cap. 25. §. 6 : « Stultum, inquit, et temerarium est inquirere quo in loco sint anime justorum, et an gloria fruatur, nec ne. Interea cum Scriptura ubique jubet pendere ab expectatione adventus Christi, et gloriam, ac coronam eo usque differat : contenti simus his finibus divinitus prescripsis, animas piorum militie labore perfectas in beatam quietem concedere, ubi cum felici letitia fruitionem promisse glorie expectant etc. » Nota miram stultitiam hominis, qui dicit stultum, et temerarium esse querere, utrum anime justorum gloria fruatur, necne : et ipse tamen audacter definit eas nondum frui gloria, sed eam expectare. Argumenta pro hac sententia Calvinus nulla profert, sed multa sunt,

et difficultia, quæ partim Græci proferre solent, partim etiam pro illis proferri solent.

Primum argumentum sumitur ex decreto Joannis XXII, qui fertur hoc declarasse, et mandasse Parisiensibus, ut non aliter doceant vel in scholis, vel in templis, et nullos promoverent ad gradus in Theologia, nisi prius illi jurarent, se hanc sententiam defensuros. Testes sunt hujus rei Gulielmus Ockam in opere nonaginta trium dierum; Joannes Gerson in serm. de Pascha; Marsilius in IV. sentent. quest. 43. art. 3. et Adrianus in IV. ubi disputat de Sacramento Confirmationis.

Secundum argumentum ex Scripturis sumitur; et quidem Primus locus est, Matth. XX. ubi ad vesperam paterfamilias omnibus operariis simul reddit mercedem: constat autem per vesperam intelligi resurrectionem, et per denarium vitam eternam. Secundus Hebr. XI: *Huius testimonio fidei probati, non acceperunt repremissiones, Deo pro nobis aliud melius praudente, ut non sine nobis consenserentur.* Tertius I. Joan III: *Scimus quia cum apparuerit (Christus in secundo adventu) similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.* Quartus Apocal. VI: *Vidi subibus altare anitatis intersectorum propter verbum Dei* (1). Quid significat illa absconsio sub altari, nisi reconditum aliquod receptaculum, ubi quiete quidem, sed in tenebris versentur animæ?

Tertium argumentum sumitur ex testimoniis Patrum Græcorum, Justinus quest. 60. ex iis quæ gestas Christianis opponunt, dicit narrationem de divite, et Lazaro non esse veram historiam, et etiam reddens: « Neque enim, inquit, ante resurrectionem unicuique ex iis, que in vita gessit præmium redditur. » Et quest. 76: « Si ante resurrectionem nulla sunt operum præmia, quis fructus fuit latroni, cum in paradise ejus animus introductus est? Respondet id consecutum latronem, ut sit in cœtu justorum, et videat seipsum, et que infra se sunt, ei preterea Angelos et Dæmones. »

Irenæus lib. V. extenso: « Cum enim Dominus, inquit, in medio umbræ mortis abierit, ubi animæ mortuorum erant; post deinde corporaliter resurrexit, et postresurrectionem assumptus sit, manifestum est, quia et discipulorum ejus, propter quos et haec operatus est Dominus, anime abibunt

in invisibilem locum definitum eis a Deo, et ibi usque ad resurrectionem commorabuntur, sustinentes resurrectionem, post recipientes corpora, et perfecte resurgentem, hoc est, corporaliter, et sic venient ad conspectum Dei. »

Origenes hom. 7. in Levii: « Nondum, inquit, Sancti receperunt letitiam suam, nec Apostoli quidem; sed et ipsi expectant, ut ego letitiae eorum participes sum. » Et lib. II. Periarchon prope finem dicit, Sanctos post mortem deferri in paradisum terrestrem; et inde eos, qui priores sunt, ad aeris loca condescenderunt.

Chrysostomus hom. 39. in priorem ad Corinthi, in illud: « Si in hac vita tantum sperantes sumus in Christo, miserabiliores sumus omnibus hominibus: » Quid ait Paule? an non animus superest erit? erit, et immortalis quidem: Quamquam vero vel sexentes sit immortalis, tamen sine carne ipsa admirandis illis bonis non fruetur, quemadmodum neque penis panetur. Omnia enim coram tribunali Christi manifestabuntur, inquit Paulus, ut uniusquisque ferat quæ per corpus sive bona, sive mala gessit; nam si corpus non resurgat anima nostra incoronata manebit, et extra celestem beatitudinem erit. » Idem homil. 28. in epist. ad Hebr. « Ne aliquid præ nobis habere videarentur, si primi ante nos coronarentur, unum definivit tempus omnium coronarum; et quia tamen multis annos vicit, tecum accipiet coronam. »

Theodoreus in cap. XI. ad Hebr.: « Sanctorum ergo, inquit, tot, et tanta fuerunt certamina, sed hi tamen nondum coronas accepterunt etc. » Theophylactus in eundem locum: « Sancti nihil adhuc celestium præmissionum sunt assecuti. » Et in cap. XVI Luce docet, narrationem de Lazaro esse parabolam, non historiam, quia nondum distributa bona et mala justis et injustis. Oeumenius in eundem locum: « Omnes, inquit, Sancti testimonium promeriti, quod per fidem placuerunt Deo, nondum consecuti sunt bona justis promissa. »

Arethas Cæsariensis Episcopus in c. VI. Apocalyp. « Horum, inquit, spe, quæ per intellectum veluti in speculo contemplatur, omni crassitatem liberati, merito letantur quiescentes in sinibus Abrahæ; nam id multis Sanctis dictum est, unumquemque virtutis cultorem sortitum esse dignum locum, unde

(1) Hebr. XI, 39; I. Joan. III, 2; Apoc. VI, 9.

etiam de futura sua gloria certam quamdam assequatur conjecturam. »

Euthymius in cap. XVI. Luce dicit, narrationem illam de Lazaro, et divite esse parabolam, qua designatur quid erit post diem judicij: et in cap. XXIII: « Et tone quidem dedit ei conversationem in paradiso tamquam arrabonem regni sui, quod est fructu inefabilium, aeternorum bonorum, quæ nec oculus vidit etc. »

Confirmatur hoc argumentum, quia Græci Patres simpliciter negant Deum videri posse a creatura; ergo multo magis negare debent videri ante diem judicij. Vide Chrysostomum homil. 23. in Genesim, ubi dicit, ne Angelis quidem Deum esse visibilem. Item. homil. 14. in Joannem ubi dicit, Angelos numquam vidisse filium Dei, nisi post incarnationem. Similia habet Theodoreus in Dialogo Immobilis. Theophylactus in illud Joan. I. « Deum nemo vidit nequam (1) et Euthymius in eundem locum: quibus accedit ex Latinis Hieronymus, teste Augustino epistol. III. ad Fortunatum.

Quartum argumentum est ex testimonio Patrum Latinorum. Lactantius lib. VII. cap. 21: « Nec quisquam putet, animas post mortem protinus judicari, nam omnes in una communique custodia detinentur, donec tempus adveniat, quo maximus judex meritetur faciat examen. »

Victorius Martyr in cap. VI. Apocalyp: « Animas autem occisorum dicit se vidisse sub ara, id est, sub terra. » Et infra: « In novissimo tempore Sanctorum remuneratio perpetua, et impiorum ventura est damatio. »

Hilarius in Psalm. CXXXVIII. in illud; *Si descendero in infernum, ades*: « Ille, inquit, humana lex sententias est, ut sepultis corporibus animas ad inferos descendant. » Et ne patemus eum loqui de animabus impiorum, subdit: « Quam legem Dominus ad consummationem veri hominis non recusat etc. » Vult ergo dicere, adeo esse necessarium, ut anime sint in inferno, dum caro est in sepulchro, ut etiam Dominus hanc legem subire voluerit.

Prudentius in Hymno de exequiis defunctorum, docet, animas sanctas discedere ex hac vita in paradisum terrestrem, sive in sinum Abrahæ, quem dives ille ardens longe conspexit.

(1) Joan. I, 18.

Quanam regione jubebis
Animam requiescere puram?
Gremio sensi abdita sancti
Recubabit, ut est Eleazar
Quem floribus undique septum
Dives procul aspicit ardens.
Paret ecce fidibus ampli
Via lucida jam paradisi,
Lieet et nemus illud adire
Homini, quod ademerat anguis.

Ambrosius lib. II. de Cain cap. 2: « Solvit a corpore anima, et post finem vita hujs adhuc futuri judicij ambiguus suspenditur. » Et lib. de bono mortis cap. 40: « Satis, inquit, fuerat illi dixisse animas & petere, id est, locum, qui non videtur, quem Latine infernum dicimus. » Et ibidem: « Scriptura Esdræ habitacula animarum promptaria nuncupat. » Et occurrentes querelæ humanæ, eo quod justi, qui precesserunt, videntur usque ad diem judicij per plurimum scilicet temporis debita sibi remuneratione fraudari, mirabiliter, ait corona esse similem diem judicij; corone enim dies expectatur ab omnibus, ut intrè eum diem et victi ernalcent, et victores palmarum adipiscantur victoris. Ergo dum expectatur plenitudo temporis, expectant animas remuneracionem debitam: alias manet poma, alias gloria.

Augustinus lib. I. retract. cap. 44: « De sanctis hominibus, inquit, iam defunctis, utrum ipsi salem dicendi sint jam in illa possessione consistere, merito queritur. »

Et epistol. III. ad Fortunatum, expones quendam verba B. Hieronymi: « In his verbis, inquit, hominis Dei multa consideranda sunt: primum, quia secundum apertissimam Domini sententiam etiam ipse sentit, tunc visuros faciem Dei, cum in Angelos proficerimus, id est, aquales Angelis facti fuerimus, quod erit utique in resurrectione mortuorum. » Item in Enchiridio cap. 108: « Tempus, inquit, quod inter hominis mortem, et ultimam resurrectionem interpositum est, animas abditis receptaculis continet. » Lib. XII. de Gen. cap. 33. querit, quid opus sit animabus resurrectione corporis, si possunt sine carne videare Deum? Respondet autem: « Minime dubitandum est, et raptam hominis a carnis sensibus mentem, et post mortem ipsam carne deposita non sic videare posse incommutabilem

substantiam, ut sancti Angeli vident. » Et lib. XII. de Civit. Dei cap. 9: « Pars, inquit, civitas Dei, que conjungenda immortalibus Angelis ex mortalibus hominibus congregatur, nunc mortaliter peregrinatur in terris, vel in eis, qui mortem obierunt, secreta animarum receptaculis, sedibusque requiescit. » In Psalm. XXXVIII: « Post vitam, inquit, istam nondum eris, ubi erunt Sancti, quibus dicetur: Venite benedicti Patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi, nondum ibi eris, quis nescit? sed iam poteris ibi esse, ubi illum quondam ulcerosum pauperem dives ille superbus in mediis tormentis videt longe requiescentem. In illa reuie certe securus expectabitis iudicium diem. »

Bernardus sern. 3. de omnibus Sanctis: « Advertistis, inquit, ni fallor, tres esse sanctuarum status animarum: primum videelicet in corpore corruptibili, secundum sine corpore, tertium in beatitudine consummata: primum in tabernaculo, secundum in atrio, tertium in domo Dei. » Et infra: « In illam beatissimam Dei domum animae nec sine nobis intrabunt, nec sine corporibus suis, id est, nec sancti sine plebe, nec spiritus sine carne. » Et sern. 4. exponus illud: *Vidi sub altare animas interfectorum: intelligit per altare, Christi humanitatem, ac dicit animas Martyrum esse sub altari, quia solum vident Christi humanitatem, post diem iudicii exaltandas esse super altare ad videndum Dei essentialiam: Interim, inquit, sub Christi humanitate feliciter Sancti quiescunt, in quam nimurum desiderant etiam S. Angeli prospicere, donec veniat tempus, quando jam non sub altare collocentur, sed exaltentur super altare. Sed quid dixi? Numquid humanitatis Christi gloriam, non dicam hominum, sed vel Angelorum assequi quis poterit, nedum superare? Quoniam igitur modo super altare dixerim exaltandos eos, qui nunc sub altari quiescant? Visione ubique, et contemplatione, non praelectione. Ostendet enim tunc nobis Filius, ut pollicitus est, semetipsum, non in forma servi, sed in forma Dei: ostendet etiam nobis Patrem, et Spiritum sanctum, sine qua nimurum visione nihil sufficeret nobis. »*

Quintum argumentum sumitur ex ratione; nam iudicium, et examen bonorum, et malorum, futurum est in novissimo die, ergo

præmia et poenæ usque ad eum diem differunt. Praeterea Christi anima post separationem a corpore non statim ascendit in celum, sed prius descendit ad inferos, et post resurrectionem carnis tandem in celum ascendit; igitur et Sancti omnes post mortem in inferno erunt usque ad resurrectionem; nam Christi requies, resurrectio, et ascensio, exemplar fuit nostra quietis, resurrectionis, et ascensionis, aliquo essent discipi, servi supra magistrum, et dominum. Adhuc anima, et caro simul operantur tam bona, quam mala, igitur simul et non una sine alia puniri, aut remunerari debet. Denique demones nondum puniuntur, sed puniendi reservantur post diem iudicii; nam idcirco dicebant Christo: *Venisti huc ante tempus torque nos, Matth. VIII: Et deprecabantur eum, ne imperaret illis, ut in abyssum irent;* Luc. VIII.(1) igitur idem de hominibus fiet: si autem impi non puniuntur, certe nec pii remunerantur. Hæc igitur sunt argumenta, que adversus veritatem affirri solent: que quidem sequentibus capitibus per partes diluentur.

CAPUT II.

Animas Sanctorum jam nunc frui Dei visione, demonstratur testimonio Ecclesie.

Sed facile erit totidem argumentorum geribus veritatem propagnare. Primum igitur accedit Ecclesie testimonium, que in oratione de S. Gregorio dicit: « Deus, qui animæ famuli tui Gregorii aeterna beatitudinis præmia contulisti etc. » Præter quam orationem habemus etiam duo Concilia OEcumenica, et duorum summorum Pontificum decretia. Siquidem hoc ipsum definitum est in Concilio Florentino, sessione ultima, in decreto unionis Latinorum cum Graecis, et in Concilio Tridentino, sessione XXV. Idem quoque disertis verbis docet Innocentius III. c. Apostolicam, Extra, de Presbytero non baptizato. Idem denique post longas disputationes Benedictus XII. definiuit in extravaganti, quæ incipit, Benedictus Deus, quam totam referit Alphonsus a Castro lib. III. contra heres, verbo Beatiudo.

(1) Math. VIII, 20; Luc. VIII, 31.

CAPUT III.

Atque hinc solvitur primum argumentum adversariorum; nam iste Benedictus XII, qui successor fuit immediatus Joannis XXII. aperie testatur, Joannem morte prævenientem, non definivisse istam questionem. Neque vero solum eam non definit, sed etiam paulo ante mortem partim retractavit sententiam suam, partim etiam declaravit: nam asserit Primo, se in omnibus suis sermonibus de hac re nunquam intendisse rem definire, sed solum querere veritatem. Secundo, asserit sibi displicere priorem sententiam, ac sentire se, animas Sanctorum videre Deum, etiam ante diem iudicii; nisi alter Ecclesia, et sui successores definit quorum definitioni se submittere dicebat omnes suas opiniones. Habetur hæc retractatio ipsis verbis, quibus facta est, apud Joannem Villanum lib. XI. c. 19. historie, de rebus Fiorentinoribus, quam ille dicit se habuisse a fratre suo, qui in aula ejusdem Joannis Papæ degebat.

Sed notanda sunt quinque mendaciae Calvini lib. IV. Institutionum cap. 7. § 28. Primum est, Gersonem vixisse tempore hujus Joannis: nam Joannes obiit anno 1334. ut testantur omnes historici, et nominatio Onuphrius, et ille Joannes Villanus lib. XI. c. 19. Gersom autem natus est anno 1363. ut ex Trithemio patet de scriptoribus Ecclesiasticis.

Secundum est, Joannem Papam negavisse animæ immortalitatem. At si hoc esset verum, multo magis eam negasset Calvinus, qui præfacerat defendit, animas non videre Deum: nec enim Joannes Papa illius erroris accusatur a Gersone, et aliis, præterquam istius de visione Dei.

Tertium est, nullum Cardinalium se opposuisse Joanni Papæ: nam Joannes Villanus lib. X. c. ult. hist. scribit, majorem partem Cardinalium repugnasse Joanni, et idem colligitur ex decretali Benedicti XII.

Quartum est, Regem Gallie Philippum interdixisse suis communionem Joannis Papæ, nisi resipisceret. At Joannes ille Villanus loco citato scribit, Regem solum scrupuisse ad Pontificem amice, et reverenter, eumque monuisse, ut caveret ab illis opinionibus, que videntur suspicionem erroris ingere posse.

Quintum est, Pontificem coactum a Rego ad palinodium. At Joannes predictus scribit,

Joannem Pontificem solum retractasse opinionem suam pridie ante mortem suauis affini, qui metuebant, ne, si Ecclesia postea contrarium definiret, ut etiam fecit, memoriae Joannis Papæ aliqua nota suspicionis erroris inureretur. Vide quæ scripsimus de hac re lib. IV. de Pontifice, cap. 44.

CAPUT III.

Item Scripturarum testimonii demonstratur.

Jam secundo loco Scripturarum testimonia proferemus. Ac Primum sit id, quod legitimus in Ecclesiastico cap. XI: *Facile est coram Deo in die obitus retribuire unicuique secundum vias suas.* (1)

Dices, non ait Scriptura in die obitus reddi unicuique secundum opera, sed posse reddi, si Deus vellet. At certe illud, facile est, non significat, posset Deus, si vellet: sed reddit Deus, et facile reddit unicuique secundum opera sua in die obitus. Alioquin enim, si Deus posset reddere secundum opera, sed non redderet, frustra nos hoc argumentio hortaretur Sapiens ad beneficendum. Praeterea cum dicat ibidem Spiritus sanctus: *In fine hominis denudatio operum ejus;* indicat etiam in fine hominis, reddit unicuique secundum opera. Nam ad hoc fit iudicium illud, et denudatio operum, ut sequatur remunratio.

Dices rursum, quando haec scripta sunt, non dabatur remunratio essentialis in die obitus, sed tantum requies in sinu Abraham, igitur per ista verba: *Facile est coram Deo in die obitus reddere etc.* solum deducitur, reddit in die obitus justis certam spem beatitudinis future, et requiem in sinu Abraham.

Respondeo, Ecclesiasticum, cum diei, in die obitus reddit remunerationem, intellexisse reddit remunerationem, quæ pro temporum diversitate haberi poterat; et quia tunc nondum colum erat reseratum, nunc autem a Christo reseratum est, ex illius septentia sequitur, in die obitus, et tunc requiem dari solitam justis, nunc veram felicitatem. Hinc nimurum Num. XXXV. Dominus jubet, ut post mortem sacerdotis magni omnes

(1) Eccl. XI, 28.
Tom. III.

exules revertantur ad patriam: hæc enim est figura rerum nostrarum: nam nos exules sumus, patria paradisus, sacerdos magnus Christus, post eius mortem jam patet aditus Adæ filii in colum.

Alterum testimonium, et quidem longe clarius est Apostoli Pauli II. Corinth. V: *Scimus quia si terrestris domus nostra hujus habitationis dissolvatur, edificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, aeternam in celis. Nam et in hoc ingemiscimus, habitacionem nostram, que de celo est, superinduit euentes, si tamen vestiti, et non nudi inveniamur: nam et qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati, eo quod notum expoliari, sed supervestiri, ut absorbeatur quod mortale est a vita.* (1)

Nota Primo, illud: *Si terrestris domus nostra, intelligi a quibusdam (ut Chrysostomus citat) de mundo hoc sensibili, quasi Apostolus dicat, si hic mundus peribit, non deerit nobis aliud post resurrectionem. Sed hoc falsum est; nam communis Graecorum, et Latinorum opinio pro domo hac terrestri accipit corpus hoc mortale, seu vitam presentem corporalem. Et ratio est, quia in fine capituli superioris dixit Apostolus: Si exterior homo noster corruptiatur, interior renovatur de die in diem. Itaque, quod hic dixit terrestrem domum, ibi dixit hominem exteriorem. Præterea infra claram dicit: *Dum sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino. Ubi aperte vocal corpus, quod ante vocaverat exteriorem hominem, domum terrestrem, tabernaculum etc.**

Nota Secundo, per domum aeternam, et celestem, quam opponit Apostolus domui terrestri, intelligi a Patribus vel corpus immortale, ut a Chrysostomo, Theophylacto Theodoreto, Ambroso; vel vitam aeternam, id est, visionem Dei. Et sine dubio prior est posterior exposito, que est Photii apud OEcumenium, Anselmi, et sancti Thome in hunc locum. Nam in primis Apostolus ait de presenti, si dominus hec terrae dissolvitur, habemus aliam aeternam in celo; debiisset enim dicere, si de corpore gloriose loqueretur, habemus, non habemus; nam corpus importale non habemus nunc in celo.

Præterea Apostolus, cum dicit, si hec dominus dissolvitur, habemus aliam, vult dicere: non est quod timeamus nobis dominum defu-

turam unquam; nam si hinc pullimur, habemus aliam. At si per dominum celestem intelligit corpus immortale, non est verum nobis numquam defuturam dominum: deerit enim a die mortis usque ad diem resurrectionis. Præterea id ipsum vocat hanc dominum celestem, quod paulo ante in fine cap. IV. vocaverat: *Aeternum glorie pondus;* nam postquam dixerat: *Id enim, quod in presenti est momentaneum, et levo tribulatio-nis nostra, supra notum in sublimitate aeternam gloria pondus operatur in nobis;* (2) subjungit explicans: *Si enim terrestris domus etc.* At per illud: *Aeterno gloria pondus,* omnes intelligent ipsam essentialiem beatitudinem.

Denique, nisi Apostolus hic per dominum celestem, intelligenter beatitudinem, non bene concluderet paulo inferius: *Audentes igitur, et scientes quia dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino, audemus, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et presentes esse ad Dominum* (3). Nec enim sequitur: si hoc mortale corpus corruptitur, habemus alium immortale post resurrectionem, ergo bonus est nunc mori, et peregrinari a corpore. Imo contrarium sequitur, nimis non esse bonum mori usque ad diem resurrectionis, quia, etsi melius sit corpus immortale, quam mortale, tamen melius est corpus mortale, quam nulum. At, si per dominum celestem, intelligamus beatitudinem, Apostoli argumentatio optima est, nimis ista: si vita hec mortalis perit, habemus statim aliam longe meliorem in celo, ergo bonus est cito mori in hoc mundo, ut cito vivamus in celo.

Dices, non videtur beatitudine posse vocari dominus, non enim habet similitudinem cum domo, corpus autem habet; corpus enim revera est dominus anima.

Respondeo, beatitudinem optime dici dominum, quia est tam magna, ut can anima non exiat, et potius anima in illam intret, quam illa in animam: hinc I. Joan. III. dicitur: *Major est Deus corde nostro.* Et quod dicitur Joan. XIV: *In domo Patri mei mansiones multe sunt:* omnes intelligent de variis gradibus beatitudinis. De hac domo dicitur etiam Matthæi XXV. *Intra in gaudium Domini tui.* (4) Et hanc dominum eleganter Apostolus opponit vita corporali, sive ipsi

(1) II. Cor. V, 1. — (2) II. Cor. IV, 17. — (3) II. Cor. V, 6. — (4) I. Joan. III, 20; Joan. XIV, 2; Matth. XXV, 21 et 23.

corpori, propter tria. Primum enim corpus ipsum vocat dominum terrestrem, quia ex terra constat: vitam beatam vocat dominum celestem, quia in celo inventur; ibi enim est sedes Dei, et ibi semper videtur tamquam Rex in decoro suo. Secundo, corpus dicit esse dominum, que dissolvitur, quia quotidie deficit magis et magis, illam autem vocat aeternam, quia semper in eodem statu permanet: Denique illam vocat non manufactam, insinuans, istam esse manufactam, quia nimis corpus habemus opera hominum, qui illud generarunt, et cibo, ac potu alunt, et sustentant: at illa dominus celestis ab hominum opere non pendet, sed a solo Deo manifestante seipsum nobis.

Tertium testimonium est paulo infra: *Qui sumus in hoc tabernaculo, ingemiscimus gravati eo quod notum expoliari, sed supervestiri; audentes igitur, et scientes, quia dum sumus in corpore, peregrinamur a Domino, per fidem enim ambulamus, et non per speciem, audemus, et bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, et presentes esse ad Dominum* (1). Nec enim sequitur: si hoc mortale corpus corruptitur, habemus alium immortale post resurrectionem, ergo bonus est nunc mori, et peregrinari et cetera.

Quartum testimonium est Luc. XXXII: *Hodie mecum eris in Paradiso* (3). Ubi nota, paradisum duplum accepi in Scripturis; uno modo pro horto quoddam deliciarum corporalium, in quo primum homo constitutus fuit antequam peccaret, de quo loquitur Moyses Genes. II. et III. altero modo pro gloria beatorum, cuius prior paradisus figura fuit; et de hoc loquitur Paulus II. Corinth. XII. ubi se dicit raptum fuisse in paradisum. Explicans enim quid paradisus sit, dicit se raptum supra tertium colum.

Euthymius in hunc locum existimat (nimis ut confirmet errorem suum) hic Dominum loqui de paradiso terrestri; et ideo etiam scribit, Dominum latroni non respondisse, hodie mecum eris in regno meo, sed in paradiso; ut ostenderet aliud esse regnum, aliud paradisum. Et quia poterat aliquis objicere, Christum dixisse: *Mecum eris in paradiso;* et tamen Christus non est in paradiso terrestri, sed coeli; respondet Euthymius, Christum esse ubique ut Deus est, et proinde esse cum latrone, alisque Sanctis in paradiso terrestri, et simul cum Angelis in paradiiso coeli.

Hæc expositione sine dubio potest, ac debet rejici. Primum, paradisus terrestris est locus deliciarum corporibus, non animabus; quid enim prodest animabus abundare pomis, herbis, aquis, ceterisque rebus terreni illius paradi? Christus autem primitus latroni paradisum, promisit hortum deliciarum ipsi convenientem, id est, spiritualem.

Secundo, voces Testamenti novi cum am-

biguae sunt, potius accipi debent, ut sumun-

(1) II. Cor. V, 4 et seq. — (2) I. Cor. XIII, 12. — (3) Luc. XXIII, 43.

tur in aliis locis Testamenti novi, quam ut sumuntur in Testamento veteri, sed vox ista, *paradisus*, in Testamento novo accipitur pro paradiso spirituali, ut patet II. Corinth. XII, igitur et Luc. XXII. pro spirituali paradiiso accipienda est.

Tercio, Christus promisit latroni consortum suum, cum ait: *Mecum eris in paradiiso*. Christus autem non terrestrem, sed colestrem paradiiso introivit. Nec valet responsio Euthymii; nam eo modo, quo Christus est ubique, erat cum latrone etiam in hoc mundo, cum adhuc latrociniis exercebat, et nihil ei Christus novi promisisset.

Jam vero Theophylactus nomine aliorum refert, et refelicit duas alias expositiones ad hunc locum. Prima est quorundam, qui dicebant, latroni promissum fuisse paradiisum coelestem, sed dandum post resurrectionem: dixisse autem Christum, *hodie eris*, propter certitudinem rei futurae, quomodo Prophetae sepe exprimit res futuras per tempus praesens, aut præteritum: ut, cum Dominus dicit: *Qui non credit, jam judicatus est*. Secunda est, illud, *hodie*, conjugendum cum, dico, non cum, *eris*, hoc modo: *Amen dico tibi hodie, mecum eris in paradiiso*.

Sed neutra est solida; non prima, tum quia non oportet recurrere ad figuram, et reliquie propriam verborum significacionem, nisi quando aliqui absurditas aliqua sequeretur; tum etiam, quia ista non sunt verba Prophetica, ut oportuerit in velari obscuritate, sed continent simplicem promissionem, et proinde simpliciter intelligenda sunt. Neque ex loco, *qui non credit iam judicatus est*, accipitur præteritum pro futuro: non enim vult Dominus dicere, certi judicabatur, sed vere jam judicatus est, et condemnatus a seipso, cum nolit eam fidem amplecti, per quam salvus esse posset.

Secunda expositio est plane ridicula. Quorsum enim Dominus diceret: *Amen dico tibi hodie? nonne videbat latro, Dominum loqui illa die?* Præterea, quis non videt per illud adverbium, *Hodie*, responderi ad illud adverbium, Quando, quod latro posuerat? Latro dixerat: *Memento mei, quando veneris in regnum tuum*. Dominus respondet: *hodie erit illud quando, proinde hodie mecum eris in regno, et paradiiso meo*. Vera ergo expositio est Theophylacti, Ambrosii, Bedae, et aliorum, qui per paradiiso intelligi-

gunt regnum celorum. Ne forte enim latro per regnum intelligeret aliquid humanum, Christus declaravit, regnum suum esse paradiiso, id est, summam et semiperennam felicitatem.

Quintum testimonium Ephes. IV: *Christus ascendens in altum, captivam duxit captivatum*. Quo in loco per vocem, *altum*, non potest intelligi nisi summum cœlum: et si enim quidam intelligent crucem, tamen Paulus se exponit paulo infra, cum ait: *Qui descendit, ipse est qui ascendit super omnes caelos* (1). Porro nomine captivitatis, quam secum duxit in cœlum, quid potest intelligi, nisi multitudine sanctarum animarum, quas ex limbo ad cœlum evenit, ut Ambrosius exponit.

Dices, non sequitur, Sancti sunt in cœlo, ergo vident Deum. Respondeo, recte sequi; nam per cœlum intelligimus sedem; et quasi anam regiam Dei, ubi Deus semper videatur; nam Isaia LXVI. dicitur: *Cœlum mihi sedes est*. Et Matth. V: *Nolite jurare per cœlum, quia thronus Dei est*. Et Matth. XVIII: *Angeli coram in cœlis semper vident faciem Patris mei* (2). Et in oratione Dominica dicimus: *Pater noster, quies es in cœlis*. Tametsi enim Deus ubique sit, tamen proprie in cœlo esse dicitur, quia per sui manifestatiōnēm illic se presentem ostendit, et cernitur ab iis, qui digni sunt colesti illa sede. Unde eleganter Cyrillus catechesi 9. dicit, cœlum esse velum Deitatis, que nobis videlicet, qui sumus extra velum, absconditor Deus. Imo B. Paulus ad Hebr. IX. comparat ingressum Christi in sanctuarium coeleste, cum ingressu Sacerdotis infra velum in sancta Sanctorum, indicans idem esse cœlum respectu divinae essentiae, quod erat velum respectu arcae Testamenti, et certe animabus Sanctorum, si non videant Deum, parum videbunt referre utrum in cœlo isto materiali, an in terra, vel in alio loco sint.

Sextum testimonium Philip. I: *Cupio disloci, et esse cum Christo* (3). At si anime servantu in aliquo loco extra cœlum, frusta hoc desiderabat Paulus, Christus enim in cœlis est.

Septimum testimonium Heb. IX: *Hoc significante spiritu sancto noscum proponitiam esse Sanctorum viam adhuc priore tabernaculo habente statum* (4). Quod exponunt Primasius, Anselmus, Theophylactus, OEcumenius

in hunc modum, quod in sancta Sanctorum non possent ingredi. Sacerdotes, nec populus, significabat toto tempore Testimenti veteri non fuisse apertam viam ad cœlum, et ideo etiam justissimos quoque ad inferos descendisse: quia non poterant simul vigore figura et figuratum. At posteaquam Christus perrupit velum tabernaculi, et figuram cessaverunt, jam propalata est via Sanctorum ad sanctuarium coeleste.

Octavum testimonium Hebr. XII: *Non accessistis ad montem Sion etc. sed ad Sion montem et Hierusalem coelestem, et multorum milium Angelorum frequentiam*, Ecclesiasticus primitorum, qui conscripsi sunt in cœlis, et spiritus postorum perfectorum etc (1). Hie (ut recte Anselmus exponit) describitur Ecclesia triumphans, et in ea dicuntur esse tanquam cives, primum Angelii, deinde animas primitorum, id est, eorum, qui primi crediderant, et iam mortui fuerant, ut Jacobi Apostoli, Stephani, et aliorum: qui dicuntur conscripti in cœlis, quia sunt adscripti et cooptati cum Angelis in ordinem civium coelestium: quomodo dicabantur Romae senatori Patres conscripti. Nisi forte magis placeat per Ecclesiam primitorum in cœlis conscriptorum, intelligi animas Patriarcharum, et Prophetarum cum Christo regnantium: per spiritus autem perfectorum, animas Apostolorum et Martyrum. Semper tamen eadem est sententia, jam spiritus sanctorum hominum beatos esse, ea beatitudine, qua sancti Angeli soli ante trinebantur.

Nonum testimonium est in lib. Actor. cap. VII. ubi Stephanus mortuus videt cœlos apertos, et gloriam Dei, Christumque stantem a dextris Patri. Cur autem hoc vidit, nisi ut intelligeret, sibi cœlum patere, et si statim a Domino recipiendum in illam gloriam? Id enim ille intelligens exclamat: *Domine Jesu, suscipe spiritum meum* (2).

Decimum testimonium est cap. VI. Apocal. ubi dantur Martyribus singule stola alba, que gloriam animarum significant; nam alteram stolam, id est, gloriam corporis post resurrectionem habent; ut exponunt Gregorius in IV. Psal. ponentiale, et Beda, Haymo, et Anselmus in hunc locum: neconon B. Augustinus serm. 4. de festo Innocentium.

Undecimum est cap. VII. ubi de istis dici-

tur: *Hi qui omnes sunt stolis albis, sunt ante thronum Dei, et serviant ei die ac nocte in templo ejus* (3). Ex quo habemus, illos vere esse in cœlo, et videre Deum. Quid enim significat esse ante thronum Dei, nisi habere Deum in prospectu, cumque cernere?

Atque hinc solvi potest argumentum secundum; nam ad primum locum contra adiunctum respondeo dupliceiter; ac primum, ut Chrysostomus in cap. XX. Matth. monet, parabolam non oportere ex omni parte quadrare, sed solum considerandum esse scopum; multa enim dicuntur non ad significandum aliquid, sed solum ut narratio integrum videatur. Quemadmodum et cetera ad sciendum factus est, nec tamen ex omni parte scindit. Alioquin, quomodo operari accipientes denariorum murmurabant? Numquid erit murmur in cœlo? Et cur Dominus dixit: « An oculus tuus nequam est, quia ego sum? » Num erit in cœlo oculus nequam? Numquid etiam fieri potest, ut merces prius sit redditum ultimum, quam primis, cum constet omnes simul electos eadem sententia donandos regno colorum? Solum ergo ex parabola illa de operariis habemus, minor tempore Patres novi Testimenti laborare, quam fecerint Patres Testimenti veteris: et tamen ad eamdem beatitudinem pervenire: vel certe eos, qui convertuntur in senectute breviorum laborem habere, quam eos, qui in adolescentia, et tamen posse non minus præmium adipisci.

Possumus etiam secundo respondere, si velimus illam partem esse significativam, qua dicitur ad vesperas vocatos esse omnes operarios, et simul omnibus redditam esse mercedem; dicimus enim per vesperam significari futurum generale judicium, quo publice redditur omnibus perfecta merces: quod tamen judicium non excludit particularia Dei iudicia, quibus in obitu uniuscuiusque redditur singulis privatim parsmercedeis.

Ad secundum locum ex Paulo, qui ait, Patres non accepisse promissiones, sed suo tempore accepturos, dico tria. Primo, per reprobationem posse intelligi Christi incarnationem, ut exponit Primasius, id enim Deus promiserat seipso tribus Abraham, Isaac, Jacob, David; unde Dominus ait: *Muli Reges et Propheta voluerunt videre que vos videtis, et non viderunt*.

(1) Eph. IV, 8. — (2) Isaia LXVI, 1; Matth. V, 34 et 35; XVIII, 10. — (3) Phil. I, 23. — (4) Hebr. IX, 8.

(1) Hebr. XII, 22 et seq. — (2) Act. VII, 58. — (3) Apoc. VII, 15.

Secundo dico, per reprobationes posse intelligi beatitudinem animae, et tunc conferri homines testamenti veteris, cum hominibus Testamenti novi, ut sensus sit; illi antiqui Sancti mortui sunt, non accepta reprobatione vita aeterna, ut non praverent nos, sed expectaverunt usque ad Christi adventum, ut eam reprobationem nobiscum, id est, cum Sanctis Testamento novi acciperent. Et faveat huic expositioni texus Graecus? *τὸν ἵπατον τὸν ἴτερον*, non acceperant reprobationem, id est, nunc qui dem acceperunt, sed antehac nondum acceperant.

Tertio dico, per reprobationem intelligi perfectam beatitudinem corporis, et anima quam illi adhuc non habuerunt, ne sine nobis habeant: que quidem est communis Patrum expositio in eum locum, et Augustini tract. 49. In Joann. notanda sunt omnia illa verba: « Ne sine nobis consummarentur. » Non enim ait, ne sine nobis remuneraret, sed ne sine nobis consummasset mercedem non modo anima, sed etiam corporis acciperent.

Ad tertium locum ex epistola Joannis respondeo, illud, *cum apparuerit*, non significare, cum appareretur Christus, sed cum apparuerit quid erimus, ut patet ex superioribus. Dixerat enim: *nondum apparuit quid erimus*, ac deinde subiecti, *scimus enim quia cum apparuerit*, minirum, quid erimus, *similes ei erimus, quia videbimus eum sicuti est*. Itaque illud, *similes ei erimus*, significat, similes Christo erimus coram oculis totius mundi; videbunt enim nos in nubibus Christo assidentes, ac singulis illi quoad externam gloriam corporis. Quae gloria ex eo nascetur, quod videbimus eum sicuti est; Nam videre Deum, est beatitudo anima, ex qua nascitur gloria corporis. Est autem similis hic locus, ut Beda etiam monet illi loco Pauli: *Mortuus es, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo; cum autem apparuerit Christus vita vestra, tunc et vos apparetis cum ipso in gloria*. Coloss. III. (4) Quare non colligitur ex verbis Joannis, sanctos homines non visuros Deum ante diem judicii, sed solum ante eum diem non esse eorum gloriam toti mundo manifestandam.

Ad quartum ex Apocalypsi, dico, per altare, sub quo sunt animae, non posse intelligi aliquem locum extra coelum; nam in

cap. 7. habemus, istas animas amictas stolis albis esse ante thronum Dei, Deoque in templo ejus, id est, in celo servire, die ac nocte.

Tres ergo sunt Catholice expositiones. Prima Bedae, illud: *Sub altari*, conjungi cum *intersectorum*, hoc modo: *Vidi animas intersectorum sub altari*; per altare autem intelligi Christum, ut sensus sit: *Vidi animas intersectorum sub altari*, id est, sub testificatione nominis Christiani: quomodo II. Machab. VII. dicuntur Machaboci occisi sub Testamento Dei, id est, pro Testamento Dei.

Secunda ejusdem Bedae, Primasi, et Haymonis, illud, *sub altari*, conjungi cum *vidi*, sed per altare intelligi secretum intellectuale, unde procedit thimiana laus divinae. Sicut enim in tabernaculo erat arca, et ante arcem altare aureum thimiamatis, ita in celo, tabernaculo non manu facto, est arca humanitatis Christi, non qua residet divinitas: et ante eam est altare aureum, unde procedit perpetuum thimiamata laus divinae, et precum. Et nota Haymo, quod sicut in tabernaculo materiali, inter altare aureum, et arcam, erat velum, quod fractum est in morte Christi: ita quoque durante Testamento veteri, anima Sanctorum erant sub altari, sacrificantes Deo hostias laudis, sed velum erat inter eas, et Deum; at fracto velo per Christum, jam altare est conjunctum arcæ, et nihil est in medio. Dicuntur autem animæ esse sub altari isto, non autem ad altare, ad significandum secretum illud celeste, quo non solum oculi, sed nec mentes nostræ penetrare possunt. Quis enim capiat, quomodo animæ sint ante Deum, eique ministrent in celo?

Tertia est Anselmi, qui docet, per altare intelligi Christum. Sacrificia enim Sanctorum, sive laudis, sive orationum, non placent Deo, nisi super hoc altari ponantur, id est, per Christum offerantur. Dicuntur autem animæ sub Christo esse, non quia Christus sit illis quasi paries adumbrans, et impediens, quo minus Deum videant, ut B. Bernardus videtur exposuisse, sed sub Christo esse dicuntur, quia illo inferiores sunt loco, et dignitate; quia sub Christi patrocinio, et protectione vicerunt, et illi referrunt accepta sua præmia.

(1) Coloss. III. 3 et 4.

CAPUT IV.

Eadem veritas ex Graecis Patribus confirmatur.

Sequitur nunc, ut post Scriptoras sacras, proferamus etiam testimonia Patrum, ac primum Graecorum, ne recentiores Graeci existimant, veterum testimonio errorem suum se posse defendere.

Primus. Ignatius in epist. ad Rom. dicit, se per martyrium proficiendi de mando ad Deum. Et rursum ait: « Aqua viva manens in me, intrinsecus mihi dicit: veni ad patrem. » At secundum errorem Graecorum et Calvinistarum, non ad Deum ibat, sed ad inferos, aut ad alium locum extra coelum, ubi non magis Deus est, quam hic nobiscum. Praeterea ibidem ait: « Sinite me puram lucem aspicere, illuc pervenientes, homo Dei ero. » Et rursum: « Miserabilis sum nunc, donec Deum merear adipisci. » An non claram indicat, se statim a morte futurum cum Deo, et visurum puram lucem divinitatis? Denique sepius repetit, se per martyrum adeptorum Christum. At quomodo adipiscetur, si Christus est in celo, et ipse erit apud inferos, in abditi receptaculis, nescio quibus?

Secundus sit Dionysius Areopagita, qui lib. de Ecclesiis, hierar. cap. 7. par. 1. loquens de Sanctis in morte constitutis: « Nonrunt, inquit, profecto se totos percepturos exactissimam ad Christi speciem, requiem, cum ad presentis vita finem perseverent, viamque ad immortalitatem suam et vicino jam clarissimi intuentes, divinitatis laudent munera, divinaque letitia gestunt, non jam ad deteriora conversionem metuentes, sed parata bona se firmiter perpetuoque habituros probe noscentes etc. » Nota, dicere Dionysium, animas Sanctorum statim a morte hominis consequi immortalitatem: cumque hoc non possit intelligi de immortalitate naturali, nec de immortalitate carnis, necessario esse intelligendum de beatitudine, que est vita aeterna animæ. Eodem lib. et cap. par 3. dicit animas Sanctorum statui in regione vivorum, in sinu Abraham, Isaæ, et Jacob, et subdit: « Ista, ut reor, sunt perspicuo beatissima Sanctorum premia. Quid enim immortalitati perfectæ, omnique tristi-

tia vacua, ac plena perpetui luminis confiri possit? Licit multum sane promissiones illæ sublimiores nostra mente sint, quæ vocabulis nobis congruis designantur, longe tamen inferiores earum re et veritate appellations habent. Verum enim profecto illud existimandum eloquium est: quod oculus non vidit, auris non audit, in cor hominis non ascenderunt, que præparavit Deus diligentibus se etc. » At certe ista non convenient, nisi essential beatitudini, que sola super nostra desideria.

Tertius sit Justinus, qui quest. 75. a genibus positâ (quamquam ista quæstiones non videntur Justinis, sed alicuius recentioris:) « At, inquit, post animi a corpore excessum statim fit bonorum, malorumque distinctio: ducentur enim ad loca, quæ eis digna sunt, ab Angelis, bonorum quidem animi in paradisum, ubi consuetudo est, et aspectu Angelorum et Archangelorum, visio vero etiam conservatoris Christi ex verbis his, peregrinari a corpore, et presentes esse ad Dominum, improborum autem ad inferorum loca etc. » Ubi nota probari sententiam nostram tum ex eo, quod dicit, bonorum animos duci ad paradisum, ubi sunt Angeli, et Christus; tum ex loco Pauli, quem Justinus allegat; nam (ut supra diximus) præsentem esse ad Dominum, significat videre Deum, cum opponatur peregrinationi a Domino, et ambulationi per fidem.

Atque ex his ad loca ex Justino adducta in contrarium, facile est respondere; nam quest. 60. ubi dicit, narrationem de Lazaro non esse historiam, quia nondum facta est retributio, loquitur de retributione perfecta, quando lotus homo animo et corpore gaudebit, vel cruciabitur. Et quia in illa narratione fit mentio corporalis supplicii, dicitur: « Et refrigeret linguam meam, quia crucio in hac flamma. » Ideo Justinus dicit, illam narrationem non esse historiam, quia nondum habent damnata corporalia membra etc. In quest. 76. Gentiles quidem querebant, si ante resurrectionem nulla sunt operum premia, quorsum latro in paradise introductus fuit? Sed Justinus non admittit antecedens, immo ostendit magnam remunerationis partem esse, quod animus latronis sit in cœtu beatorum, et videat inferiora, et Angelos, ac Daemones. Non meruit autem Dei visionis, quia Graeci non solent vocare visionem, nisi ejus rei, quæ plene comprehenduntur, et ideo passim ne-

gant, Deum posse videri a creatura: Sed quod aliquo modo latro Deum videat, indicat Justinus, cum dicit eum esse in cœtu beatorum.

Quartus. Irenæus lib. I. cap. 2: « Justis, inquit, et æquis, et præcepta ejus servantes, et in dilectione ejus perseverantibus, quibusdam quidem ab initio, quibusdam autem ex penitentia vitam donans, incorruptelam loco muneres conferit, et claritatem eternam circumdat. » Nota, quibusdam, id est, iis, qui mox a Baptismo moriuntur, vel qui pro Christo vitam ponunt, vel denique perfectis statim donari vitam, et claritatem eternam; aliis non, nisi post penitentiam, id est, satisfactionem in futuro sæculo actam. Est enim hec sententia Irenæi simillima illi Cypriani lib. IV. epist. 2. ad Antonianum: « Aliud est, inquit, ad veniam stare, aliud ad gloriam pervenire: aliud missum in carcere, non exire inde donec solvat novissimum quadrantem: aliud statim fidei et virtutis mercedem accipere: aliud pro peccatis longo dolore cruciatum emendari, et purgari diu igne, aliud peccata omnia passione purgasse. »

Quod ergo idem Irenæus lib. V. extremo dicit, animas Sanctorum ducit in invisibilis locum, et post resurrectionem cum corporibus ituras ad Dominum, non significat eas interim non esse in celo, vel non videre Deum, sed solum significat eas non esse nunc in illa perfecta beatitudine, in qua est Christus, qui animo et corpore est beatus.

Et confirmatur hoc ex multis conjecturis. Primo, quia hoc ipso loco dicit, Christum descendisse ad infernum loca, ut Sanctorum animas inde extraheret, et salvaret. Si eas ergo extaxit, non sunt amplius ibi: et si salvavit, certe vident Deum; nam haec est salus animarum.

Secundo, cum dixisset, Christum descendisse ad inferos, antequam resureret; et subjungeret, debere discipulos imitari magistrum suum, non tamen ausus est dicere, discipulorum animas descendere ad inferos; sed ait, eas duci ad invisibilem locum, ubi expectarent resurrectionem, per invisibilem locum quid prohibet intelligere celum, ubi est lux inaccessibilis?

Tertio, quia Irenæus contendit, discipulos debere in morte, et requie, et resurrectione Christum imitari: At Christus statim a morte, non fuit quidem beatus corpore, sed

quiuit triduo in sepulchro, interim tamen animo erat beatus, et in paradiſo, ipse enim dixit: *Hodie mecum eris in paradiſo;* ergo etiam Sancti, dum quiescant in sepulchris quantum ad corpora, animo sunt in paradiſo beati.

Quintus. Origenes, qui in illis ipsis locis, qui contra nos afferuntur, pro nobis est; nam hom. 7. in Leviticum dicit, Sanctos habere nunc letitiam, sed non perfectam, quia adhuc corpus eorum, id est, civitas illa beatæ non est plena, sed quando erimus nos etiam ubi ipsi sunt, tunc habebunt perfectam letitiam, et addit, Christum etiam non habere perfectam laetitiam, quia nondum habet omnia sua membra. Itaque aperte loquitur de letitiae accidentalib[us]. Libro autem II. periarchon cap. ult. dicit ploros Sancto primum duci ad locum aliquem terrem, ut ibi expoliantur, et doceantur multa, que nesciebant; deinde duci ad locum aerea, et ibi discere quædam sublimiora; tandem duci supra celos ad Christum, et ibi jam videre perfecte causas omnium rerum, ibidem asserit Paulum, et similes perfectos jam ibi esse, et videre in Deo omnia. Itaque errat quidem in eo, quod vult, Sanctos paulatim proficer in alia vita, sed aperte fateatur nunc multos eorum esse in celo, et videtur Deum.

Sextus. Athanasius in vita Antonii dicit, animam Ammonis Angelis stipatam visam ab Antonio deferri in celum.

Septimus. Basilius homilia in quadraginta Martyres: « Vos, inquit, non terra occuluit, sed celum suscepisti, apertas sunt vobis portæ: Et oratione in Gordium Martylem: « Erat enim affectus, non ut qui in ictioris manus deuenturus esset, sed velut Angelorum manibus seipsum commissurus, qui statim ipsum recens mactatum, assumptum ad beatam vitam translaturi essent. »

Oclavus. Gregorius Nazianzenus oratione in Basiliūm: « Tu, inquit, obiter e celo nos respice, et datum mihi renum debilitatem, et articulorum dolorem, vel jube discedere, vel adjuva, et hortare, ita me æquo animo ferre, ut hinc demum discendentem me in eterna tabernacula recipias, et beatam Trinitatem eo, quo est modo, tecum pariter contemplari valeam. » Et oratione in Gordioniam, dicit eam frui cum Angelis purissima illustratione Trinitatis, que toti menti totam te contemplandam prebeat.

Nonus. Gregorius Nyssenus oratione in

sanc[t]um Ephrem: « In coelestibus tabernaculis, inquit, animus illius consedit, ubi sunt ordinis Angelorum, ubi Patriarcharum populi, ubi chori Prophetarum, ubi sedes Apostolorum, ubi gaudium Martyrum, ubi piorum letitiae, ubi Doctorum splendor, ubi celebres primogenitorum cœtus, ubi pura letantiam voces. » Et infra: « Tu vero divino assistens altari, viteque principi, et sacrosanctæ una cum Angelis sacrificans Triunitati, omnium nostrum recordare, nobisque peccatorum veniam impeta. »

Decimus. Joannes Chrysostomus hom. 10. in posteriore epistolam ad Corinth. loquens de beatitudine: « Si cogitatio, inquit, illorum quamvis obscure sit, tantam suppedit voluptatem, cogita quantam letitiam nobis allatura sit manifesta ipsa comprehensio. Beati et ter beati, qui illis bonis fruuntur, sicut et miserabiles, et miserrimi, qui hisce contraria sustinent. » Hom. 3. in epistol. ad Philip. « Peccatores, inquit, ubi fuerint, procul a Rege sunt, atque ideo digni qui fleantur. Justi vero, sive hic, sive in futuro saeculo fuerint, cum Rege sunt, illictam magis, et propius non per ingressum, ac fidem, sed facie ad faciem etc. » Ne in texta Graeco hic insignis locus alter se habeat: *Οὐδὲ δέκανος ἡρώς οὐδὲ τετράτη, μητρὸς τοῦ βασιλίου οὐδεὶς, κανονικοὶ μητροὶ τοῦ ἐπίσκοπου, οὐδὲ πατέρων, οὐδὲ πρόστοντος, πρός πρόσωπον.* Eadem verba repetit hom. 69. ad popul. et hom. in illud Sapient. V. Justorum animæ in manu Dei sunt. »

Rursum idem Chrysostomus hom. 4. in epistol. ad Philippi, exponens illud, Utrum eligam ignoramus etc.: « Quid, inquit, dices Pauli, cum hinc abiens in ipsum celum migratus sis, atque cum Christo futurus, ignoras quid eligere debebas? » Et infra: « Quis athleta cupiet amplius certare, cum jam dicit coronari etc. » Idem homil. 32. in epist. ad Roman. dicit, nunc Pauli animum versari in summo celo prope ipsum Regis solium, ubi Cherubim et Seraphim volant. Lib. V. de sacerdotio, dicit eos, qui pure communicant corpori Dominico, in extrema hora ab Angelis stipatos rectia in celum abducunt. Ex his patet Chrysostomi sententia.

Quare ad id, quod objiciebat ex homil. 39. in priorem ad Corinthios, dico, Chrysostomum non velle dicere, animam non frui bonis aeternis ante resurrectionem; sed simpliciter non fruitur illis bonis coelestibus, si caro non resurgat; quia nimis rursum, qui nunc est a cunctis late mortalibus ho-

tam animus, quam caro laboraverint, par est, ut utraque pars suam mercedem habeat. Quod si una non habebit, inde colligitur, nec alteram habituram. Et e contrario, si caro suo tempore resurget, et coronabitur, colligitur nunc animam coram Deo vivere et coronari. Vide Theophylactum, qui in eundem locum Pauli scribens, Chrysostomi sensum clarius proponit.

Ad alterum Chrysostomi locum dico, eum loqui de corona, seu gloria corporis, de qua etiam Paulus loquitur. Et idem respondeamus ad hanc objecta in contrarium Theodosi, Theophylacti, OEcumeni' in hunc locum; nam illi, ut Chrysostomi discipuli, ipsius commentariorum imitati sunt.

Undecimus. Cyrillus Hierosolymæ Episcopus catech. 13. de latrone loquens: « Tu, inquit, de ligno introderis in paradisum. » Et ne putemus eum loqui de loco refrigerii in sine Abraham: « Nondum, inquit, Abraham fidelis ingressus est, et latro ingreditur etc. » Et ne putemus eum loqui de paradiſo terrestri: « Ne timeas, inquit, serpentem; cecidit enim de celo, non te ejiciet. » Itaque clarissime Cyrus asseruit, latronem primum omnium in paradiſum ingressum.

Duodecimus. Cyrillus Alexandrinus lib. XI. in Joannem cap. 36. dicit, animas Sanctorum non versari in terris post mortem corporis, nec deduci ad prænas Gehennæ, sed evolare in manus Dei Patris: Et ne putemus hoc intelligi de sinu Abraham, vel loco aliquo extra celum, dicit, hoc iter a Christo primum apertum, et paratum. Non ergo descendunt animæ Sanctorum ad locum, quo ibant ante Christi mortem; et addit, animas Sanctorum vitam perpetuam cum Christo habere.

Desimusterius. Epiphanius haeres. 78. in fine: « Sancti, inquit, sunt in honore, quies ipsorum in gloria, profectio hinc in perfectione, sors ipsorum in Beatitudine, in mansionibus sanctis, triplum cum Angelis, dieta in celo, gloria in honore incomparabili et perpetuo, bravia in Christo Jesu Domino nostro. »

Decimus quartus. Theodoretus lib. VIII. ad Gracos, qui est de Martyribus: « Si celum, inquit, sedes illorum est, qui pie vixerunt: hunc profecto finem sui cursus et Martyres jam consequenti sunt, his enim magis plura esse nihil potest. » Et infra: « Ideoque, inquit, majori sorte merito perfrumentur Martyres, qui nunc est a cunctis late mortalibus ho-

nores amplissimos ferunt, et eternis sunt insigniti coronis. » Si ergo jam sunt in celo, et eternis coronis insigniti sunt, quomodo non sunt assecuti reprobationem (ut idem Theodoretus, nobis objectus ab adversariis, dicit) nisi de reprobatione resurrectionis, et glorie corporalis sermo sit?

Decimusquintus. Eusebius lib. IV. hist. cap. 13. Polyearpum dicit per mortem immortalitatem premio jam adeptum. At que est ista immortalitas, que premio loco datur animae natura sua immortali, nisi beatitudino? Item lib. VI. cap. 5. de Potamica: « Hoc modo, inquit, beata Virgo emigravit et terris ad celum. » Similia passim leges.

Decimus sextus. Damascenus in historia de Barlaam et Josaphat in fine: « Vultui Domini, inquit, nitide et nude presentatur, illiusque glorie jam ante promissa sibi corona exornatur. »

Decimusseptimus. Theophylactus in cap. XXIII. Luce: « Dicendum est, inquit, idem esse paradisum, et regnum celorum: nam latro est in paradiiso, ac regno, aliqui non frueretur perfecta bonorum participatione, etc. » ubi prolixie confutat eorum sententiam, qui volunt latronem fuisse ductum ad paradisum, non autem ad regnum celorum. Quando ergo Theophylactus dicit in cap. XVI Luce narrationem de ditate et Lazaro esse parabolam, quia nondum facta est divisione premiorum, et peniarum; loquitur de pramis et poenis quae ad corpus pertinent; et ideo recte vocat parabolam sermonem de oculis, et lingua divitis in inferno. Quando etiam dicit in cap. XI. ad Hebreos, Sanctos nihil coelestium promissionum accipiesse, vult dicere, nihil illius gloria, et carum domum, que corpori afferat resurrectio.

Decimusoctavus. OEcumenius in cap. IX. ad Hebreos dicit, Christum non solum in celum ingressum esse, sed etiam secum duxisse genus humanum, id est, multos sanctos Patres, qui sine dubio si in celo cum Christo sunt, ibi quoque cum ipso heati sunt, aliqui (ut supra diximus) parum prodesset spiritibus celorum corporalium habitatio.

Habemus ergo, omnes Doctores Graecos pro nobis esse; soli enim remanent Arethas, et Euthymius ex iis, qui nobis objecti sunt. Ex quibus Arethas, cum dicit, Sanctos sperare futuram gloriam, potest commode intelligi de gloria corporis. Euthymius autem non potest exponi, sed non est in re us.

que adeo magni faciendus; nam est omnium recentissimus. Scripsit enim circa annum 1180, quo tempore Graci Schismatici, et Hæretici manifeste esse coprant.

Ad illam confirmationem, quam afferebamus ex Gracis, qui Deum videri posse negant a creatura, B. Augustinus respondet, auctores illos, cum dicunt Deum non posse videri, logi de visione corporali. Sic enim ipse exponit verba B. Hieronymi in epistol. 111. dicit enim Hieronymum voluisse dicere, Angelos non videre Deum oculis corporeis, sed tamen mente videre.

At haec solutio non satisfacta propter tres causas. Primo, quia Hieronymus, et cum eo Chrysostomus, Theodoretus, et alii citati diserte asserunt, Angelos esse spiritus, et non habens corpora aerea, vel ignea naturaliter unita, ut B. Augustinus opinatus est, et tamen negant ab Angelis Deum videri.

Secundo, quia Hieronymus reddens causam, cur Angeli non possint videre Deum, ait non enim potest creatura aspicere creatorem suum, et eamdem causam reddere solet Chrysostomus. At haec ratio tam valet in oculis corporis, quam in oculi mentis, utriusque enim sunt oculi creati.

Tertio, quia isti Patres dicunt, nec Angelis, nec hominibus Deum esse visibilem, sed soli ipsi Deo. At Deus non videt se corporis oculis, sed mente. De mente igitur, non de corporeis oculis Patres loquuntur.

Vera ergo solutio est B. Thome I. part. quest. 12. art. I. Hoc Patres nomine visionis intelligere comprehensionem perfectam; quia enim quod oculi corporis videamus, perfectissime comprehendimus, quod autem in hoc mundo intelligimus, non ita perfecte intelligimus, non enim habemus species proprias substantiarum, et maxime separatarum; Ideo vocabulum videndi non solent usurpare pro qualibet cognitione, sed solum pro perfectissima illa, qua res comprehenditur, quo genere visionis non potest Deum videre, nisi Deus. Praeterea etiam error Anomoeorum dicentium Deum posse comprehendere a creatura, illo tempore vigebat, et ideo Patres abhorabant a vocabulo videndi, cum de Dei contemplatione loquerantur, ne viderentur admittere comprehensionem.

Dices, at Chrysostomus ait, Angelis Deum fuisse invisibilis usque ad incarnationem Christi tantum, non igitur loquitur de comprehensione, aliqui sequeretur post incarnationem.

Secundus, Hilarus in Psal. LXIV: « Beati quidem, inquit, sunt, qui jam a Deo ad ha-

nationem Deum posse comprehendendi. Respondeo, Deum ante incarnationem nihil fuisse, nisi Deum, et ideo simpliciter incomprehensibilem: at post incarnationem factus est homo, et in quantum homo comprehensibilis est; et hoc vult Chrysostomus.

Dices Secundo, Theodoretus loco citato ait, Angelos non alter videre Deum, quam viderint olim Abraham, Moyses, et Isaías, et ceteri: at isti non solum non comprehenderunt, sed nec vere viderunt Deum in se, sed solum in corpore assumpto ab Angelis, qui Deum referabant, vel in imaginaria revelatione.

Respondeo, Theodoretum non dicere, non aliter, sed tantum statuere similitudinem inter visionem Angelorum, et Patriarcharum; qui in hoc consistit, quod sicut una est imperfecta, et non comprehensiva, ita et altera, quamvis cum magno discrimine.

Idem probatur testimonii Latinorum.

Adjungamus nunc Latinorum Patrum consensum, ut haec fides, totius Ecclesie fides fuisse intelligatur. Primus, Cyprianus lib. de exhortatione martyrum cap. ult.: « Quis, inquit, non omnibus viribus elaboret, ut cum Christo statim gaudeat? ut post tormenta et supplicia terrena ad premia divina perveniat? » Et infra: « Clanduntur oculi in persecutionibus terra, sed patet celum; minatur Antichristus, sed Dominus Christus tuetur; mors inferitur, sed immortalitas sequitur; occiso mundus eripitur, sed restituot paradis exhibetur; vita temporalis extinguitur, sed eterna reparatur. Quanta est dignitas, et quanta securitas, exire hinc latum, exire inter pressuras et angustias gloriosum, claudere in momento oculos, quibus homines videbantur, et mundus, et aperire eosdem statim, ut Deus videatur, et Christus? Tam velociter migrandi quanta felicitas, ut terris repente subrahisi, ut in regnis coelestibus reponaris? » Similia habet sermones de mortalitate, epist. 2. lib. IV. et alibi saepius.

Quartus est, Prudentius, qui in carmine de B. Agnate sic cecinit:

O Virgo felix, o nova gloria,
Coelitis arcis nobilis incola.

Atque alia ejusmodi passim Prudentius repetit. Quare cum dicit alibi, animas beatas

bitandum in tabernaculis ejus electi sunt: sed festinare nos in consortium hujus beatitudinis congruum est, operationibus id atque orationibus expentes, etc. » Et paulo ante dixerat illa tabernacula esse colestes mansiones, quas in domo Patris sui esse Christus dixit. Item in Psal. LX. dicit, Sanctos esse Reges, et perpetuo cum Deo habitare. Et in Psal. CXXIV. loquens de Apostolis aliisque Sanctis: « Quomodo possumus, inquit, montes non eos significatos esse intelligere, qui super terrenam naturam gloriros jam in Dei rebus exultant? » Quando ergo idem Hilarius in Psal. CXXXVIII. dicit legem esse humana necessitatis, ut anime ad inferos descendant, intelligitur pro eo tempore, quo cœlum erat clausum; Nam poste aquam Christus in cœlum ascendens, aditum ad cœlum reservavit, non est amplius necessarium ad inferos descendere.

Tertius, Ambrosius lib. VII. epistol. 59. ad Thessal: « Acolius, inquit, superiorum incola, possessor civitatis eternae, illius Hierusalem, quae in celo est, vidit illie urbis ejus mensuram immensam, purum aurum, lapidem pretiosum, lumen sine sole perpetuum, et hæc omnia jandidum sibi comperta, sed nunc facie ad faciem. » Vide etiam lib. X. epist. ult. et in cap. I. epist. ad Philippenses. Quod ergo Ambrosius ait lib. II. de Cain cap. 2. animas adhuc ambiguas futuri judicii suspendi, ad cognitionem temporis referendum est. Vult enim dicere, animas etiam beatas non scire, quando iudicium sit futurum. In libro autem de bono mortis cap. 10. loquitur de retributione mercedis, quae tam animo quam corpori publice coram toto mundo danda est. Illa enim proprie dicitur corona, que datur victoribus publice, et cum celebritate: sed hinc non suscipitur, partem ejus premii non esse datum antea per iudicium particulare. Neque obstat, quod videatur Ambrosius dicere omnes animas descendere ad inferos: non enim ipse hoc dicit, sed tantum approbat, quod Philosophi veteres hoc dixerint, quia illo tempore verum erat.

Quartus est, Prudentius, qui in carmine de B. Agnate sic cecinit: